

ACC. N:R M. 15451: 1-5. (+ 2 st. brev)

Landskap: Skåne Upptecknare: Wihlborg Larsson, Perstorp
Härad: N. Låbo Berättare: olika personer; se uppt.!
Socken: Perstorp Berättarens yrke: _____
Uppteckningsår: 1959 Född år _____ i _____

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Skärvejärn. s. 1-5. (se teckn. å sid. 5.)
Sve djebuk och bränning. s. 2-4.

Ebbarp Perstorp 8 maj 1959

B. Broder:

Med anledning av Din skrivelse vill jag härmed meddela, att Nordvästra Skånes Bäreodlareförening, i vilken jag är ordförande, har sina 185 medlemmar bosatta inom Perstorps, Oderljunga, Örkelljunga, Rya, Vedby, Östra Ljungby, Tossjö, Tåstarps och Munka Ljungby socknar, varför jag anser det vara ganska möjligt att erhålla upplysningar om huruvida skärjárn använts i dessa orter. Vid nästa föreningsstämma, vilken troligen blir i slutet av juli eller augusti månader, skall jag förhöra mig i saken med de tillstädeskommande. Från Östra Ljungby brukar det sällan vara någon närvarande, men från Tossjö, Tåstarp och Munka Ljungby är deltagandet livligare. Att skärjárn nyttjats i Munka Ljungby socken har jag meddelat, det har vårt verkställande ombud på platsen omtalat. Vilka som använde redskapet är det inte säkert han har reda på, men omöjligt är det inte, ty han är över 70 år. Från V. Göinge kan det tänkas jag kan erhålla upplysningar från V. Torups socken i sinom tid. Beträffande flåhackning och svedjebruk skall jag återkomma, min fader har berättat åtskilligt härom från den tid brännerierna voro i gång hos bönderna. På tal om svedjebruk fanns det å mina ägor några stenkummel som jag trodde härstammade från svedjandet under 1800 talet. Jag tog bort dem vid en nyodling, men påträffade även en kulle vilken jag tyckte hade en egendomlig form, varför jag grävde genom den. I den fanns tvenne stenrader, jag förmodade att det var en fongrav, varför jag lät landsantikvarie Noreen titta på den. Vi hittade några lerskärvor och han antog att graven var från romersk järnålder. Han lovade återkomma och företaga ytterligare utgrävning, vilket han emellertid icke gjort. Möjligen kan stenrösen även ha varit från en avlägsen tid och icke från 1800 talet, tyvärr går det ej att göra något häråt. Noreen trodde att ~~en~~ här funnits en boplats och att flera gravkullar skulle finnas i närheten, vi hittade dock inga fler, men senare har jag iakttagit flera stycken liknande något längre bort. Jag har inte meddelat honom detta, han är ju mycket upptagen och har mycket att syssla med. Nyodlingen på området har jag avbrutit. Som sagt, jag återkommer med uppgifter till Arkivet, när jag får tillfälle.

Mina hälsningar

Wihlborg-Larsson

M. 15451.

FOLKLIVSARKIVET

Institutionen för folklivsforskning
vid Lunds universitet

Ebbarp Perstorp den 23 maj 1959

Herr Nils Arvid Bringeus

Folklivsarkivet

L U N D

Broder.

Som jag förut meddelat, översänder jag härmed några uppteckningar, som jag gjort i minnet av min faders berättelser om forna dagars flåhackning och svedjning, vari han deltagit. Jag vet inte om de kan anses ha något värde för Folklivsarkivet, eller om Du har någon användning av dem. Jag har därför adresserat brevet till Dig och Du får göra som Du själv tycker med dem. Det finns nog åtskilligt att reda ut om de gamla svedjornas belägenhet och möjligen finns det ännu äldre personer som ha minnen från svedjningen på 1800 talet. Huruvida berättelser från denna tid kan ha något värde för forskningen, kan jag ej avgöra.

Av de redskap som användes, flåhackor och små hackor för potatisodlingen å svedjorna, finns nog icke många kvar. Min far hade en sådan flåhacka som han använt, men den blev inte tillvaratagen.

Till skärjärnen skall jag, som jag lovat, återkomma längre fram. Är Du intresserad om mera uppgifter om svedjebruket, meddela härom.

Hälsningar

Wihlborg Larsson

S K Ä R J Ä R N.

Redskapet "skärjärn" har använts i Perstorps socken så sent som i slutet av 1800 talet. Då den å som kallas Perstorpsån - biflod till Bäljane å - hade blivit kanaliserad, blev det stora område som då blev torrlagt, flera hundra tunnland, uppodlat, det hade förut varit sank ängsmark. Det första redskap som kom till användning vid odlingen var skärjärnet. Tunna grästorvor skars lösa, de lades i små högar och då gräset blev torrt, antändes högarna. Gräset brann då upp, möjligen även en del av den lösa mossjorden, varav området bestod. Någon egentlig skada skedde icke genom brännandet, mossjordslagret var av ansevärt djup. Områdets yta blev lucker och fylld av aska, redskap för körning med oxar och hästar kunde lätt kultivera jorden. Vanligen var det plog eller årder som kom till användning. Någon av de "skärare" som utförde arbetet med skärningen finns icke mera i livet, men för ett tjugotal år sedan levde flera av dem. Min fader deltog i skärningen och det skärjärn han använde har jag överlämnat till Perstorps Hembygdsförening, det finns i samlingarna i denna förenings hembygdstuga, den gamla backstugan Ebbarps Hus och har inventarienummer 94. De mått jag angivet å teckningen äro centimeter. Att märka är, att det är de nuvarande måtten. Givetvis är skärjärnet något slitet, varför dess mått ha varit något större, då järnet var nytt. Undantag härför är träskaftet, som har den längd det haft hela tiden 120 cm. Å skaftets högra sida var insatt en rund träpinne 12 cm. lång (markerad med rött) den var avsedd för högra handen, styrningen blev därav lättare, än om handen skulle gripa om hela skaftet. Den i skaftets ända fastsatta runda brickan anlades mot vänstra låret varmed verktyget fördes framåt. Det var viktigt att anläggningen skedde mot låret och ej mot ljumskan, för att inga inre skador skulle uppstå. Det har berättats att somliga ovana skärare hade benägenhet att låta verktyget slinta, varför de fingo ljumskbräck. Tillverkningen av skärjärn utfördes av vilken bysmed som helst. Flera sådana järn ha funnits bevarade i trakten ända tills för några år sedan. Jag har hört berättas i Munka Ljungby socken, att sådan skärning även förekommit där i slutet av 1880 talet, då vissa mossodlingar företogos.

Min fader har för mig demonstrerat användningssättet och jag hade själv tillfälle prova detsamma. Arbetet var mycket slitsamt och enligt vad gamla skärare omtalat, mycket litet lönande. Tvenne bröder från Oderlunga socken arbetade i årtal med skärning. De kallades Per och Nils Skärare.

se sid. 5!

Svedjebruk och bränning.

Enligt vad min fader, född 1857, på sin tid omtalade, voro utmarkerna i Perstorps sockens byar nästan skoglösa under mitten av 1800 talet. Stora enbuskar och ljung bekläde stora områden, endast här och var avbrutna av s.k. gröningar, det var de gräsbevuxna gröna plättarna runt de bokar som icke ännu voro nedhuggna. Boskapen som gick i bet, höll mest till å gröningarna, åtminstone så länge där fanns något bete. Sedan fingo de hålla till godo med starrgräset i kärrkanterna. Först när även detta tröt, höllo djuren till godo med topparna av ljungen. Som det var de största arealerna av utmarkerna som voro ljungbevuxna, blevo de icke avbetade det var endast vid dåliga skördeår som ljungen tillvaratogs till foder, största delen av ljungfälten voro vanligen till föga eller ingen nytta. Då 1855 en lag tillkom som tillstodde brännvinsbränning å gårdarna mot erläggande av skatt, blev det vanligt att å nästan varje bondgård fanns ett litet bränneri. I Ebbarps by som vid den tiden hade tre hemman, fanns bränneri å de två, hemmanen nr.1 och 2. De odlade områdena å inägorna räckte inte på långt när till, för den potatisodling som blev nödvändig för att hålla brännerierna med råvara. Därför började man flåhacka å ljungfälten och svedja de hackade områdena, för att i askan och den lösa jorden sätta potatis. Torparna å hemmanen hade svedjor till hälften i lag med åborna, d.v.s. torparna utförde arbetet med flåhackning, svedjning och sättning, potatisen till sättningen lämnade åbon. Upptagningen hjälptes båda parter med. Men förutom torparna utfördes flåhackning mot kontant betalning av lejd arbetskraft. Hantverkare som tidvis hade sparsamt med arbetsmöjligheter och dagsverksfolk togo sig an vissa områden för flåhackning. Hackan, tillverkad av någon bysmed, var en stor tung hacka av järn med stålskoning, den var ganska bred och hade ett långt träskaft som i övre ändan var svängt, för att giva den bakre handen bättre fattning. Hackningen tillgick så, att endast ett tunnt jordlager upphackades, ljungen vändes nedåt och där stora enbuskar upphackades, lades de under ljungtorvorna. Enligt vad en sagesman från Glimåkra socken berättat, lades ljungtorvorna därstädes i små högar, s.k. kuttar, här i Perstorps socken har det icke omtalats detta sätt, man endast vände ljungtorvorna. Om hackningen utfördes på våren eller försommaren blev ljung och enris torrt under sommartiden oavsett om torvorna vändes upp och ner. Utfördes hackningen vintertid å barmark, och svedjningen skulle ske följande vår, var nog det i Glimåkra omtalade sättet bättre, enår ljungen blev fortare torr. Någon gång tidigt på våren brukade svedjningen företagas. Vanligtvis utfördes den å kvällar och nätter. Det var inte o-

vanligt, att dussinvis med svedjebrasor voro i brand samtidigt inom byns område. Man satte i gång elden motvinds, för att den inte skulle gå för hastigt och därmed förorsaka dålig förbränning av ljungpinnar och enstammar. Vid varje svedja voro flera personer sysselsatta, dels för att maka bränderna in under torvorna, dels för passa elden, så att den icke fortsatte över svedjan och ut på närliggande områden och orsakade vådeld. Var och en som deltog, hade en låg enruska att slå ner och dämpa elden med, när den kom fram till svedjans kanter. Dessa enruskor doppades i vattenpölar, sådana var det gott om i utmarkerna. Vid svedjningen deltog barnen gärna, det var för dem ett lysande skådespel och sällan hade de så roligt som vid dessa tillfällen. Man kokade kaffe ute vid brandstället och turades om att dricka, alla kunde inte på en gång lämna bevakningen av branden. De äldre hade vanligen fickpluntor och det dracks flitigt med gök. När svedjan fram på natten var avbränd, lämnade de flesta platsen, några personer måste stanna kvar som brandvakt till fram på dagen.

Sättningen av potatisen urfördes på så sätt, att några med hackor försedda karlar gjorde s.k. rännen i askan och den lösa jorden, i dessa rännen lades sättpotatisen, vanligen var det kvinnor och barn som voro sättare. Över potatisen hackades så lös jord och aska i åsar eller som det även kallades kammar. Så fick det satta potatislandet ligga orört medan potatisen grodde och växte upp. Någon lukning eller hackning under sommaren behövdes vanligen inte, genom bränningen hade förekommande ogräsfröer omintetgjorts. Men man måste stänga något slags gårdsel omkring svedjelandet för att skydda det mot lösgående djur å utmarken. Därför uppsamlades de stenar som lösgjorts vid hackningen och lades upp i stengården. Dessa blevo s.k. enkla stengården, till dubbla murar räckte inte de lösa stenarna. Det var inte alltid de räckte till mur runt hela svedjan, då tog man ris och enbuskar som flätades in mellan enstörar och fick på så sätt ett s.k. risgärde. På hösten plockades potatisen upp medelst hackning med små hackor. Samtidigt utsådde man höstråg som blev nerhackad samtidigt med potatisupphackningen. Nästa år var svedjan sålunda ett rågstycke. Utsädet levererade åbon hackaren utförde huggningen av den mogna rågen. Många torpare hade större delen av sin brödföda av den hälft av svedjerågen som tillkom honom. Vanligen fick sedan svedjan ligga utan att mera brukas, vildgräs växte snart där och gav bete, efter några år kom skogsplantor, mest björk som alstrades genom den mängd frö som vinden förde med sig från björkar i inägornas utkanter, där varit fredade från betande djur och hunnit växa upp.

Även tallfrö kom med vinden och mångenstädes finns i våra dagar dungar av stora tallar på de ställen där de gamla svedjorna funnits. Lämningar av stengärdesgårdarna finnas på ett flertal platser. Det har omtalats, att på vissa håll svedjorna gjordes så stora till arealen, att stenarna icke kunde bäras till kanterna, de lades då upp i rösen, som blivit kallade hackarerösen eller stenrör. Det finns många platser där man kan se sådana rösen eller lämningar av dem. Mångenstädes lades de små upphackade stenarna över stora jordfasta stenar, som ej rubbats vid hackningen. Det har berättats sägner om en äldre tids hackning och svedjning, när denna inträffade vet man ej, men den har blivit kallad "hackaretiden". Det påstods att plana rösen skulle vara från denna tid. De rösen som uppfördes under 1800 talets hackning ha vanligen spetsigare form. Å den stora kulle som bär benämningen Lövbjär i Tostarps by i Perstorps socken finnes en väldig mängd av plana rösen. Teorier om att de skulle vara uppkastade över fallna kämpar i något forntida slag på denna plats har av ortsbefolkningen icke blivit trodda, man har ansett rösenas uppkomst vid hackningen under hackaretiden som mera sannolikt. Det stora röset högst uppe på Lövbjärs topp, som skulle vara uppkastat över en hövdinggrav, har vanligen ansetts vara lämning efter en vårdkase.

Om brännandet av svedjan var ett nöje under vårkvällar, så var hackningen med flåhackan ett synnerligen ansträngande arbete, men det var dock ett medel att skaffa uppehälle åt landsbygdens svällande befolkningsökning under den tiden. Att större delen av svedjornas avkastning förvandlades till rusdrycker ansågs då icke vara felaktigt. Brännandet av brännvin var under många år åbons bästa inkomstkälla. Man kan förstå att den värdesattes, när man läser gamla handlingar. Jag har i min ägo ett bouppteckningsinstrument vari brännvinsredskapen å hemmanet Ebbarp nr.1 upptogs till 91 riksdaler, en stor summa på den tiden. Hemmanets dragare värderades till 66 riksdaler för två oxar och 60 för två hästar.

Brännvinsbränningen å hemmanen blev omsidor nedlagd. Man har sagt, att den blev så hårt beskattad, att det icke längre var lönande. I stället tillkommo större brännerier, först i enskild ägo och senare genom föreningar. I Perstorps socken fanns då ett efter dåtida mått stort bränneri som ägdes av Olof Månsson, murarna efter en av byggnaderna stå kvar än i dag.

Enligt vad förre nämndemannen Sven Johansson, som ägde Ebbarp nr.2, berättat hade hans fader grundat en förmögenhet på sitt lilla bränneri. Startkapital hade han erhållit av dåvarande kyrkoherden Håkansson i Oderljunga.

M. 94 saml. Ebbarp Hus

Inl. av lantbr. Wihlborg Larsson, Ebbarp, Perstorp

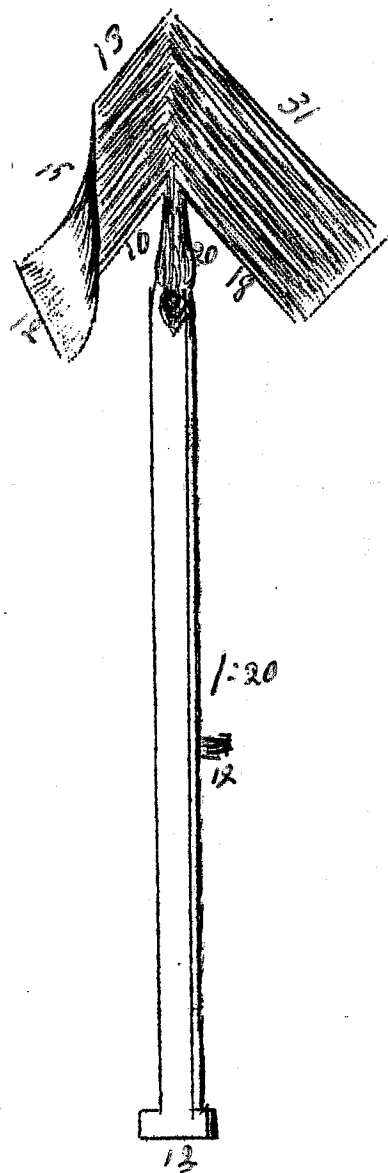
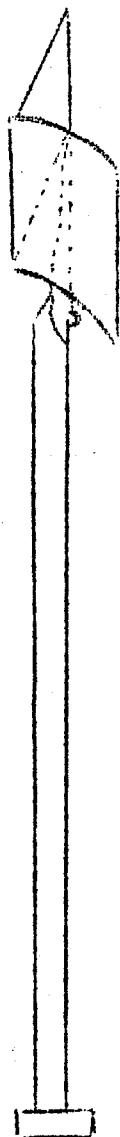
Perstorp Kembygd församling

Skåne
N. Åsbo hd.
Perstörps sn
uppt. år 1959

M. 15451 : 5.

FOLKLIVSARKIVET

Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

Fotograförande ägare: Wihlborg Larsson